

OSMANLI TARİHÇİLERİ

Ayda Perçin

Özet

Tarih yazarlığımızın ilk ürünleri şüphesiz, Türklerin Ortaasyada yaşadıkları dönemlerdeki halk kültürü ürünleri olan kahramanlık hikayeleri ve destanlarıdır. Günümüz tarih yazarları, Selçuklu ve Beylikler döneminde önemli sayıda Farsça ve Türkçe tarih kitabının meydana getirildiğini tahmin etmektedirler. Bunların devamı olan ve XV. yüzyıla kadarki ilk ürünlerde, olaylar ya da kahramanlıklar birbiriyle ilişkisi ya da neden sonuç ilişkisi, geleceğe ışık tutma yönelimi görülmez.

Osmanlı tarih yazıcılığı, Arapça tarih kitaplarının Osmanlı Türkçesine çevrilmesiyle başlamıştır. Çeviri eserler arasında önemli bir eser, Yazıcızâde Ali tarafından tercüme edilen, Bibi'nin "El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye"dir. Ortadoğuda Bezm ü Rezm, Zafer-nâme gibi Arap tarihleri ile bazı anonim Tevârih-i Âl-i Osmân gibi eserleri okuyan Osmanlı tarihçileri, Osmanlı Devletinin tarihini, "Tevârih-i Âl-i Osmân", "Selim-nâme", "Süleyman-nâme" ile seferleri ve fetihleri konu alan "Fetihnâme", "Gazavât-nâme", "Zafer-nâme" gibi adlar verdikleri klasik tarih kitaplarıyla anlatmışlardır.

Fatih Sultan Mehmet zamanında eski eserlerin tercümesi ile yetinilmeyerek, te'lif eserler meydana getirilmeye başlamıştır. İlk te'lif eser ise, Yahşi Fakih'in "Menâkıbnâme"sidir. Osmanlı tarihine ilişkin ayrıntılı bilgiler veren ilk eserler ise, II.Bayezid döneminde meydana getirilmiştir. Osmanlı Devleti, kendinden önceki büyük devletler gibi tarih yazımını resmî bir görevlendirme ile gerçekleştirmek üzere vakanüvislik kurumunu oluşturmuştur. 16. yüzyıl'da "vakanüvis" unvanı, tarih yazıcıları için kullanılmış, ancak bu görevin Divan-ı Hümâyun'a bağlı devamlı bir memuriyet olarak ortaya çıkması, Naimâ ile başlamış ve Raşid'den itibaren devamlılık kazanmıştır.

Osmanlı tarih yazarları, Adem Peygamberden başlayarak dünya tarihinde, daha çok da İslam coğrafyasında meydana gelen olayları, kronolojik olarak hikayelerle ve çoğunlukla manzum olarak yazmışlardır. Meydana gelen olayları çoğunlukla saray açısından bakarak yazan tarihçilerin yanı

sıra, özellikle belirli bir dönemden sonra olayların gidişatı ve kötü gidişatın düzeltilmesine ilişki uyarı ve önerilerde bulunan tarihçiler de yer almıştır. Padişah ve Divân-ı Hümâyun, Layiha tarzında yazılan bu kitaplardan kimi önerileri uygulamaya koymuştur.

Bu çalışmada, XV.yüzyıldan başlayarak XVIII.yüzyıla kadar tarih yazarlığı yapan Osmanlı tarihçilerinin kısaca, özgeçmişleri, eserleri ve bu eserlerin tanıtımı ele alınmıştır.

ANAHTAR KELİMELER : Tarih yazıcılığı, Osmanlı Tarih yazıcılığı, Osmanlı tarihçileri, vakanüvisler.

XV. YÜZYIL

Yahşi Fakih

Bilinen ilk Osmanlı tarih yazarıdır. Aşık Paşazâde'nin hastalanarak evinde kaldığı ve bu sayede bilinen Yahşi Fakih, Orhan Gazi'nin imamının oğludur. Aşık Paşazâde, “*Menâkıb-ı âl-i Osmân ta Yıldırım Hana gelince*” eserini yazdığını belirtmektedir. Söz konusu eser, maalesef şimdiye kadar bulunamamıştır. Ancak, eserin kendisinden sonra gelen Osmanlı tarihçileri tarafından kaynak olarak, belki de tamamına yakının kullanıldığı tahmin edilmektedir. Yazar hakkında edinebildiğimiz bilgiler, Aşık Paşazâde'ye dayanmakta olup; 1413'te hayatta olduğu ve eserinin 1389'a kadarki olayları kapsadığıdır (Babinger, 1992:11).

Ahmedî

Tâceddîn İbrahim b. Hıdır Ahmedî, Türk Divan şiirinin kurucularından kabul edilmekte olup, manzum tarih yazarıdır. Amasya, Sivas ya da Kütahya'da, 1334 yılında doğduğu rivayet edilmektedir. İbni Arapşah, Ahmedî'nin 1413 yılında Amasya'da öldüğünü bildirmektedir (Akdoğan, 1988:12).

İskendernâme isimli eserini Yıldırım Bayezid'in şehzadelerinden Süleyman Şah için yazmıştır. Ahmedî, Büyük İskender'i anlattığı bu esere “Dasitan-ı tevârih-i mülûk-u Âl-i Osman”ı ekleyerek, Osmanlı hanedanının tarihini yazmıştır. Osmanlı tarihini anlattığı bu kısım 334 beyitten oluşmaktadır. Bu bölüm, Ertuğrul Gazi ile başlayıp, Emir Süleyman ile bitmektedir.

İskendername'nin pek çok nüshası bulunmakta olup, bunların en eskisi Türk Dil Kurumu Yz. A 149 numarada kayıtlı nüshadır (792/1389). İskender-nâme'nin beyit sayısı, nüshalarına bağlı

olarak 8000 ile 9000 arasında değişmektedir. Eserin açık bir Türkçe ile yazıldığı görülmüştür. Tıpkı basımı, İsmail Ünver tarafından yapılmış; bu nüsha üzerinden Yaşar Akdoğan tarafından yapılan çalışma ise 1988 yılında Kültür Bakanlığı yayını olarak basılmıştır.

Şükrullah b. İmam Şihabeddin Ahmed b. İmam Zeyneddin Zeki (1388-1488)

Amasya'da doğmuş, İstanbul'da ölmüştür. II.Murat (1421-1451) ve Fatih zamanında tanınmış; II.Murat tarafından başka ülkelere elçi olarak vazifelendirilmiştir.

Farsça yazmış olduğu "Behcetü't-tevarih isimli eseri Kanûnî zamanında Türkçe'ye çevrilmiştir. Eski Türklere ve Osmanlılara ait kısmını Nihat Atsız günümüz Türkçesine çevirerek "Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları" adıyla yayınlamıştır.

Behcetü't-tevarih umumi tarih kitabı olsa da daha çok bir İslam tarihidir. Ancak, coğrafya, etnoğrafya ve din konularını da ihtiva etmektedir. Eser, yaratılış, yıldızlar, gezegenler, toprak, iklimler, insan vücudu ve ırklardan bahsettikten sonra olayların tarihine Adem (a.s.) ile başlar. Yazma nüshaları, Viyana, İstanbul Üniversitesi, Nuruosmaniye, Veliyüddin Efendi (Süleymaniye), Fatih (Süleymaniye), Ayasofya (Süleymaniye), Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Topkapı Sarayı, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Mısır Milli Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Manisa İl Halk Kütüphanesindeki nüsha, 13 bâbdan oluşmakta ve 1b-6b sayfaları arasında yer alan fihrist bu bablar ile babları oluşturan fasılların neler olduğunu açıklamaktadır. Yaptığımız taramada, Manisa İl Halk Kütüphanesinde, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Hk Ak Ze 1442 numaraya kayıtlı bir tercümesi olduğu belirlenmiştir. Bu nüshanın yazım tarihi olarak 1619 (1029 evası Ramazan) yılı görülmektedir. Tercüme kimin yaptığı bilinmemekle birlikte, 194a sayfasındaki hatime kısmında bulunan "**temme hâzâ risâle-i latif 'an yedd-i Hacı ...(okunamadı) Boluvî**" ifadesinden, Boluvî isimli biri tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Kemal (ö. 1490'dan sonra)

Selatinnâme, Suznâme ve Firasetnâme isimli eserlerin yazarıdır. Kendisi gibi gazel yazar, II. Mehmet dönemi şairlerinden Sarıca Kemal ile karıştırılmış; bu nedenle bazen "Selatinnâme"nin yazarı olarak Sarıca Kemal gösterilmiştir. "*Selatinnâme*"de Suzname ve Firasetname adlı eserlerinden bahsettiği halde, Selatinnâme'den önce yazıldığı bilinen Belagatname adlı eserinden bahsetmediği görülmektedir. Bu nedenle, Belagatname'nin yazarının Sarıca Kemal olduğu tahmin edilmektedir(<http://www.ottomanhistorians.com/database/html/kemal.html>).

Selatinname ya da Tevarihu'l- Âl-i Osman: Günümüze ulaşan tek eseridir. Mesnevi tarzında ve devrinin pek çok eserinin Farsça yazılmış olmasına rağmen Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Ayrıca, bu konuda aldığı tenkitlere de bir hikaye ile karşılık verdiği anlaşılmaktadır.

Eser, II.Bayezıt'a sunulmuştur. Hz. Muhammed ve 4 halifeyi ayrı başlıklar halinde övdükten sonra, II.Bayezıt methedilmiş ve eser adı zikredilmiştir. Daha sonra, Ertuğrul Gazi (d. 1288) ile başlayarak, 1490'a kadarki 8 padişahın dönemi kronolojik olarak anlatılmıştır.

1602 yılında istinsah edildiği anlaşılan eserin bilinen tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde (Türkçe Yazmalar, 331). Bu nüshada da kimi mısralar eksiktir. Necdet Öztürk tarafından, 2001 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından basılan "15.Yüzyıl Tarihçilerinden Kemal: Selâtin-nâme", ayrıntılı incelemeleriyle bu konudaki en önemli çalışma olarak görünmektedir. Eserin, eski basma nüshaları da taranmış, ancak bulunamamıştır.

Enverî (ö.1465'ten sonra)

Şair ve tarihçi olan Enverî hakkında tezkirelerde bilgi bulunmuyor. Enverî hakkında elimizde sadece Düsturnamesinde verilen bilgiler mevcuttur.

Düsturnâme, mesnevî tarzında 3730 beyitten oluşmaktadır. Eseri ilk tanıtan M. Halil Yınanç olup, Paris nüshasını eski yazıyla yayımlamıştır. Eser, Vezir-i azam Mahmut Paşa'ya ithaf olunmuş olup, mukaddime ve 22 kitaptan oluşur. Eseri üç kısımda incelemek gerekir:

1. Kısım, ilk 17 kitap olup genel İslam tarihini içerir. Peygamberler tarihi, Pişdaniler, Ceyaniler, Eşkaniler, Sasaniler, Hz. Peygamber ve Moğollar
2. Kısım, Aydınoğulları tarihi 18. kitaptır.
3. 19, 20 ve 22. kitaplar olup, Oğuzlardan 1465'e kadarki Osmanlı tarihini kapsar.

Enverî'nin yararlandığı kaynaklar, Beyzavi'nin Nizamü't-tevarih'i, Hacı Selman ve Semerkandlı bir müellif ile Bizans kaynaklarıdır.

Paris Milli Kütüphanesi, İzmir Milli Kütüphanesi ile Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi nüshaları mevcuttur. M. Halil Yınanç tarafından hazırlanan nüshası ise, Atıf Efendi ve Millet Yazma Eser Kütüphanelerinde hizmete sunulmaktadır. Bu baskılar, Devlet Matbaasında 1928 tarihinde basılmıştır. Necdet Öztürk tarafından hazırlan "Fatih devri kaynaklarından Düsturname-i Enveri : Osmanlı tarihi kısmı 1299-1465." isimli çalışma ise, 2003 yılında yayımlanmıştır.

Âşıkpaşazâde

15. yüzyılda yaşamış Osmanlı tarihçilerinden olup, asıl adı Derviş Ahmed'dir. 1400 yılında Amasya'da doğdu. Aşık Paşanın soyundan geldiği için, Âşıkpaşazade ismiyle tanınmıştır. Hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Kendi adı ile anılan kitabının 1914 yılında basılan nüshasına göre, Aşıkpaşazâde, şehzadelerin taht kavgası esnasında, Çelebi Sultan Mehmed Han'ın Musa Çelebi'ye karşı gönderdiği orduya katıldı. Yolda hastalanarak, Geyve'de Yahşi Fakih'in evinde istirahat için kaldı. Bu esnada Yahşi Fakih'in eserini okuma fırsatı buldu.

Aşıkpaşazâde'ye eserini yazma fikri, ilk defa Yahşi Fakih'in evindeyken gelmiş olmalı diye düşünülmektedir. Eserin Ankara Savaşına kadar olan kısmını Yahşi Fakih'in eserinden yazdı. Geri kalan kısmını da duyup gördüklerine göre kaleme aldı. Daha ziyade gazaya giden askerin maneviyatını arttırmak için yazdığı eserinde dini ve milli hislere hitab edici, sade bir üslup kullanan Âşıkpaşazade, hadiseleri zaman zaman tahlile tabi tutar. Anonim tarihlerden farklı özelliği ise, Osmanlı padişahlarının birer mücahid gazi olduklarını belirtmesi, Osmanlı Devletinin kuruluşunda ve bilhassa Anadolu'da İslami Türk kültürünün yerleşmesinde büyük rol oynayan, abdâlân-ı Rum, Gazıyan-ı Rum, Bacıyan-ı Rum gibi ahi kuruluşları hakkında bilgi vermesidir. Eserde önce sultanların karakterleri, alimler ve genel bilgiler verildikten sonra, II.Mehmed ve II. Bayezid devirlerindeki olaylara geçmektedir (Babinger, 1992:38-41).

Eseri tenkitli ve 11 nüshası karşılaştırılarak 1928-29'da yeniden basılmıştır. Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesinde, 22 Sel 5251 numaraya kayıtlı; Millet Yazma Eser Kütüphanesinde AEmtf04299 ve AETrh425 numaralara kayıtlı eski basma nüshaları mevcuttur. Millet Yazma Eser Kütüphanesindeki nüshalar Hicrî 1332, Miladî 1914 tarihlidir .

H.Nihal Atsız tarafından hazırlanan "Âşıkpaşaoğlu Tarihi", 1970'de Milli Eğitim Bakanlığı, 1985'te de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından basılmıştır. Yaptığımız taramada, daha yeni bir çalışma olarak, Kemal Yavuz ve Yekta Saraç tarafından çevrilen 2003 yılı basımlı "Osmanoğulları'nın Tarihi" ismiyle karşımıza çıkmaktadır.

Mehmet Neşrî

Evliya Çelebi'ye göre Germiyanlıdır. Halil İnalçık Bursa şer'iyye sicillerine dayanarak tam adının Hüseyin bin Eyne Bey olabileceğini belirtmiştir. Ancak, Bursa'da müderris olduğu kesindir. 19. yüzyıldan itibaren kaynaklarda yazarın ismi Mehmet Neşrî olarak geçmektedir. 1520 yılında Bursa'da öldüğü tahmin edilmektedir. Neşrî, kendi dönemindeki ve kendinden sonraki tarihçiler

üzerinde çok etkili olmuş ve eseri sıkça Solakzade Mehmet Hemdemi Efendi ve Münecimbaşı Ahmet gibi sonraki dönem tarihçileri tarafından kaynak olarak gösterilmiştir (Babinger, 1992:42-43).

En önemli eseri olan *Cihannüma*, evrensel bir tarih kitabı olacak şekilde kaleme alınmıştır. Yaradılıştan başlayıp kendi dönemine kadar getirdiği 6 bölümden oluşan eserini 1493 tarihinde Sultan II. Bayezid'e sunmuştur. Eserin sadece 6. bölümü günümüze ulaşabilmiştir. Bu bölüm, Evlad-ı Oğuzhan, Selâtin-i Selçukiye, Selâtin-i Âli Osman başlıklarını taşıyan üç kısım (tabakadan) meydana gelmektedir. Osmanlı tarihi, II. Bayezid dönemine kadar (1485) gelmektedir. En sonunda II. Bayezid için yazılmış bir kaside yer almaktadır.

Neşri olayları kronolojik sıralarına göre kaleme almış ve kullandığı kaynakların doğruluğuna önem vermiştir. Manisa İl Halk Kütüphanesi 5506/1 numaraya kayıtlı el yazması nüshada yaptığımız incelemede eser adı, 2a sayfasında, 16-17. satırlarda “...cem’î ‘aleme vukûf virdiğiçün Kitâb-ı Cihân-nümâ deyu ad virdüm...” şeklinde geçmektedir. İncelenen nüshada, II. Bayezid için yazılan kaside mevcut değildir. Eserin, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi 1361 numaraya kayıtlı yazma nüshası da mevcuttur. Dilinin oldukça sade ve anlaşılır olduğu görülmüştür. Eserin günümüz basımı, Türk Tarih Kurumu tarafından 1949, 1987 ve 1995 yıllarında yapılmış olup, hazırlayanlar Faik Reşit Unat, Mehmet A. Köymen’dir.

Dursun Bey

Babası Bursa’nın meşhur mütesellimi Cubbe Ali’nin amcası olup, babasına ait olan tımardan genç yaşta yararlanmış; İstanbul’un fethinde, Belgrad seferinde yer almıştır. 1460 yılında Trabzon seferinde Divan katipliği yapmış, sonra da sırasıyla Anadolu ve Rumeli Defterdarlığında bulunmuştur. 1499 yılında öldüğü tahmin edilmektedir. Mahlası Lebîbî’dir. Fatih’den itibaren II. Bayezid’in ilk altı ayına kadarki olayları içeren “Tarih-i Ebu’l-Feth Sultan Mehmed Han” adlı kitabı yazmıştır (Babinger, 1992:29).

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde Ayasofya koleksiyonu 3032 numaraya kayıtlı eserin, diğer nüshaları Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunmaktadır. Millet Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan eski basma nüshası Hicrî 1330 tarihlidir.

Eserin günümüz basımı, Halil İnalçık ve Rhoads Murphey tarafından hazırlanarak 1978 yılında, “The historia of Mehmed the conquerar = Fatih’in tarihi” ismiyle yayınlanmıştır. A. Mertol Tulum tarafından hazırlanan diğer çalışma 1977 yılında “Tarih-i Ebül-Feth. / Tursun Bey, 905/1500” adıyla basılmış; Ahmet Tezbaşar tarafından da “Fatih’in tarihi” Tercüman Gazetesince yayınlanmıştır.

XVI.YÜZYIL

İdrisî Bitlisî

Uzun Hasan'ın oğlu Yakup Bey'in sarayında kâtip iken 1501'de Osmanlı devletine sığınan İdrisî Bitlisî, 1502 senesinde II.Bayezid'in emri üzerine Farsça olarak "*Heşt bi-Hişt*" isimli eserini kaleme almıştır. Sekiz cennet anlamına gelen Heşt bi-Hişt, Osmanlı tarih yazımında da bir ilk olarak, padişah emri üzerine yazılan tarih kitabı olmuştur. 8000 beyitten oluşan eser, her Osmanlı hükümdarı için bir defter olmak üzere sekiz defteri ihtiva eder (Babinger, 1992:53-54).

Eser oldukça süslü bir Farsça ile yazıldığı için, çok okunan bir eser olamamış, kendisinden sonra gelen Türkçe ve Arapça eserlerin gölgesinde kalmıştır. Heşt bi-Hişt iki defa Türkçe'ye çevrilmiştir. Çevirenlerden birisi müellifin büyük oğlu Ebu'l-Fadıl Mehmet'tir (<http://www.tarihimiz.net/v3/Haberler/Tarih/OSMANLI-TARIHCILERI-MUVERRIHLERI.html>).

Şükrî Bitlisî

Hakkındaki bilgiler oldukça azdır. Kürt olduğu muhakkaktır. İlk yazdığı "Selim-nâme" Koçi Bey tarafından hatalı bulununca kendisi tarafından imha edilmiş ve yerine yenisi yazılmıştır. "*Selîm-nâme*"si 1490'da I. Selim'in (Yavuz) Trabzon'a vali olmasıyla başlar ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın cülusundan hemen sonrasına, 1521-1523'e kadar devam eder. Eserini I. Süleyman'a ve sadrazam İbrahim Paşa'ya sunmuş, mükâfat olarak kendisine bir tımar ihsan olunmuştur. Ayrıca Şükrî'den bir de "Süleyman-nâme" yazması istenmiş fakat bunu gerçekleştirememiştir (Babinger, 1992:58-59).

Şükrî'nin Selim-nâme'si olayları gözleriyle görenlerin nakillerine dayanılarak yazıldığından yüksek bir tarihî değeri vardır. Yazmaları Viyana'da, Upsala'da, Dresden'de, Londra'da ve İstanbul Millet Kütüphanesinde kayıtlı bulunmaktadır.

Hadîdî

II. Bayezid, Yavuz I. Selim ve Kanûnî I. Süleyman'ın ilk yıllarında yaşamıştır. Eseri 6646 beyitten oluşan manzum bir "*Tevârih-i Âl-i 'Osmân*"dır. Eserde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1523'e kadar gelen olaylar anlatılır. Eser üzerine 1986'da Necdet Öztürk tarafından İstanbul'da bir doktora tezi hazırlanmış, daha sonra bu tez 1992 yılında Marmara Üniversitesi Yayınları tarafından basılmıştır.

Ramazanzade Nişancı Mehmed Paşa (ö.1571)

Osmanlı devlet adamı ve tarihçisidir. Genç yaşta Divan-ı Hümayun kalemine intisab etmiş, Reisu'l-küttablığı yükseldikten sonra 1557 yılında Nişancı olmuştur.

Tarih-i Nişancı Mehmed Paşa adlı eserinin diğer adları "Tarih-i Ramazanzade", "Tevarih-i Ali Osman", "Siyer-i Enbiya-i izam ve ahval-i hulefa-i kiram ve menakıb-ı selatin-i Ali Osman" "Târîh-i müntehab li'l-fehmi'l-akreb", "Subhatü'l-ahbar ve tuhfetü'l-ahyar"dır. Hz. Adem'den Kanunî'ye kadarki dönemlerde yaşayan peygamber ve hükümdarları tablolar şeklinde anlatmıştır.

Eser Türkçe olmakla birlikte Arapça ve Farsça sözcük ve terkipler bakımından oldukça zengindir.

1.bölüm, Hz. Adem'den başlayarak Hz.Muhammed'e kadar gelen tüm peygamberlerin tarihini;

2.bölüm, 4 halife, aşere-i mübeşşere, Emeviler, Abbasiler, Fatimiler, Eyyubiler, Memluklar ve Selçuklular,

3.bölüm, Osmanlı devleti ve padişahların doğum ölüm tarihleri, saltanat tarihleri, çocuklarının sayıları ve adları, gazaları, hayır ve hasenatları, dönemlerinde yaşayan alimleri içerir (Yastı, 2009:137).

Kaynakça olarak, Arap tarihçilerinden İbni İlyas, İbni Şahna ile Taberi Tarihini gösterir .

Eserin yazma nüshaları, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde (10'dan fazla), Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Millet Yazma Eser Kütüphanesi (3 adet) nüshası mevcuttur. Yurt dışında da çok sayıda yazma nüsha bulunduğu bilinmektedir. Eserin eski basma nüshaları, Millet Yazma Eser Kütüphanesinde 1873 tarihli olarak 2 adet tespit edilmiştir

Kemal Paşazâde (İbni Kemâl) (1468-1534)

II. Bayezid döneminin en önemli tarihçisidir. Hayata ümera sınıfında atılıp daha sonra ilmiye sınıfına geçerek bu alanda hızla yükselmiştir. 300'ün üzerinde eseri vardır. Kanûnî Sultan Süleyman döneminde şeyhülislamlığa getirilmiştir. Tıpkı İdris-i Bitlisî gibi, II. Bayezid'in emriyle Türkçe bir

Osmanlı tarihi kaleme almıştır. 1505'te tamamlanan eser 10 defterden oluşur, her padişah bir defteri teşkil eder. Eserinde olayların ön plana çıktığı ve bu olayları neden-sonuç ilişkisi içerisinde sade bir üslupla değerlendirdiği için, ilmi tarihçilik Kemal Paşa-zâde ile başlar. Eseri bu yönüyle Arap tarih yazıcılığına da bir örnektir. Eserinin sonunu teşkil eden "**Mohaç-nâme**" müellifin bizzat sefere iştiraki dolayısıyla ayrıca bir kıymet oluşturmaktadır (Bursalı Mehmet Tahir, 2000, III.c.:147).

"*Tevârih-i Âl-i Osmân*"ın Prof. Dr. Şerafettin Turan tarafından hazırlanan I., II. ve VII. defterleri Türk Tarih Kurumu tarafından Ankara'da basılmış; bu neşri Prof. Dr. Ahmet Uğur'un hazırladığı VIII. Defter'in son kısmını ve IX. Defter'in mukaddimesini içeren "Selim-nâme" adlı çalışma takip etmiştir (Babinger, 1992:70). 1997 Yılında Şefaettin Severcan tarafından hazırlanan X. ve Ahmet Uğur tarafından hazırlanan VIII. Defter'le, 2000 yılında Koji Imazava tarafından hazırlanan IV. Defter de yine Türk Tarih Kurumu yayınları arasında neşredilmiştir. Son olarak, mevcut bütün defterlerin neşrini tamamlamak üzere; günümüze yalnız birer nüshası ulaşan III. ve VI. Defter'lerle, IX. Defter'in ayrıntılı bir neşri de Hakan Yılmaz tarafından baskıya hazır hâle getirilmiştir (<http://www.tarihimiz.net/v3/Haberler/Tarih.html>).

Matrâkçı Nasûh

Kanûnî Sultan Süleyman zamanında yaşayan Nasuh b. Abdullah, matrak isimli bir silah oyununa olan ilgisi nedeniyle Matrakçı ismiyle tanınmıştır. Kanûnî'nin cülûsundan (1520), 1547 yılına kadar devam eden bir ciltlik bir eser yazmıştır. Padişahın emri üzerine Taberî'nin tarihini "*Mecmau't-tevârih*" adıyla Türkçe'ye çevirmiştir. En meşhur eseri Kanûnî Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi'nde takip ettiği menzilleri minyatürler eşliğinde anlatan "*Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn*"dir. Müverrihin diğer bir eseri ise "*Tuhfetü'l-Guzzât*"tır. "*Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn*" eseri Türk Tarih Kurumu yayınları arasında neşredilmiştir (Babinger, 1992:74; (<http://www.tarihimiz.net/v3/Haberler/Tarih.html>)).

Lütfi Paşa (ö.1564)

Arnavut asıllı olup, Enderun'da eğitim görmüştür. Bir çok saray memurluğunda sonra vali ve vezir olmuştur. Belgrad, Mohaç, Tebriz ve Bağdat seferlerinde bulunmuştur. "Tevârih-i Âl-i Osman"da 1553 yılına kadar geçen olayları anlatmaktadır. Ayrıca, Asafnâme isimli bir yöneticilik kitabı da yazmıştır. Viyana ve Hüsrev Paşa nüshaları bulunmaktadır.

XVII.YÜZYIL

İbrahim Peçevî (1574-1650)

1574'te Macaristan'ın Peçu kentinde doğmuştur. Anne tarafı Sokullu ailesine mensuptur. Sinan Paşa'nın Macaristan seferinde, Grand kuşatması, Eğri seferi ve Petervaradin kuşatmasında bulundu. Tokat'ta ve Temeşvar'da defterdarlık yaptı. 1641'de emekliye ayrılarak görevi bıraktı.

Daha gençliğinde tarih incelemelerine aşırı bir eğilim gösteren İbrahim Peçevi 1520-1639 yılları için en önemli kaynaklardan biri kabul edilen *tarih kitabını* yazmıştır. Özellikle 1593'ten sonraki olayları bizzat yaşamış olması, padişah ve sadrazamlarla görüşmesi sebebiyle, birinci el kaynak sayılabilir. Celazade Mustafa, Salih, Nişancı Mehmed Paşa, Âli, Hadîdî, Hoca Sadedin gibi tarihçilerin eserlerinden faydalandı. Babinger, O'nun Macar tarihçilerinin eserlerini de incelediğini ifade etmektedir (Babinger, 1991:211-212). Bursalı Mehmet Tahir, eserinin itimada şayan, açık, ifrat ve tefritten uzak olduğunu söyler. İki cilt olan Peçevî Tarihi, Kanûnî'den IV. Murad'a kadarki olayları içermekte, eserin sonunda Cengiz ve Hülagü Hanların tarihi anlatılır (Bursalı M.T., 2000:III.cilt: 32-33).

Yazma nüshaları yurt dışında ve ülkemiz kütüphanelerinde çok sayıda bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Aşir Efendi, Bağdatlı Vehbi Efendi koleksiyonları, Ragıp Paşa, Millet, Nuruosmaniye Nuruosmaniye Kütüphaneleri, Beyazıt Devlet, Trabzon İl Halk Kütüphaneleri ile Milli Kütüphanede yer almaktadır.

Koçi Bey (ö.1650 civarı)

Koçi Bey IV.Murad ve I.İbrahim dönemlerinde yaşamış; *Koçi Bey Risalesi* adlı lâyihası ile ünlenmiş bir tarihçidir. Kesin olarak nereli olduğu bilinmemekle birlikte, Bursalı Tahir Efendi O'nu,

Göriceli Koca Mustafa Bey adıyla tanıtılmaktadır (Bursalı, M.T. 2000, III.cilt:119-120). Devşirme yoluyla saraya girmiş, Enderun'da yetişmiş, IV.Murad zamanında Hasoda'ya alınarak padişahın musâhib ve mahrem-i esrârı olmuştur. IV.Murad üzerinde oldukça etkili olup, Sultan İbrahim zamanında da padişah üzerinde yakın olduğu anlaşılmaktadır. IV.Mehmed'in cülûsunun başlarında 1650'ye doğru öldüğü sanılmaktadır(Babinger, 1992:203).

Koçi Bey, Osmanlı devletinin çökmesinin sebeplerini tahlil edip gösterdiği, devletin gidişatı ve bu gidişatını iyiye çevirmek üzere öneriler getirdiği risalesini ilk defa olarak 1631 yılında IV.Murad'a sunmuştur. I.İbrahim de kendisinden bir layiha yazmasını istediğinden bu padişahın cülûsunda da 2.risalesini yazmıştır. Koçi Bey'in padişaha sunduğu arzların Padişahın uygulamalarında etkisi olduğu kesindir. Daha önce bu türden raporların ya da lâyhâların yazılmadığını görüyoruz. Ancak bu dönemde padişaha lâyhâ sunulması geleneği başlatılarak bu gelenek daha sonraki yıllarda da devam ettirilmiştir. Muhtemelen bu raporlar, padişahın emriyle yazılıyordu. Eserinin incelenmesinden Koçi Bey'in doğruları korkmadan ifade etmesi, padişahların ve idarecilerin yanlış uygulamalarını açıkça bildirmesinden, Koçi Bey'in oldukça açık sözlü ve padişaha yakın olduğu anlaşılmaktadır (Kurt, 1998:1).

Eserin birinci bölümde devlet teşkilatındaki bozuklukları anlatan Koçi Bey, ikinci bölümde bütün bozuklukların düzeltilebilmesi için alınması gereken tedbirlere yer vermiştir. Eserin kendinden sonraki tarihçilere de ilham kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Naimâ'nın tarihinde Koçi Bey risalesinin taklit edildiği anlaşılmaktadır (Bursalı, M.T. 2000, III.cilt:119-120).

Eserin yazma nüshaları, Süleymaniye, Atıf Efendi, Nuruosmaniye, Köprülü ve Millet Yazma Eser Kütüphanelerinde yer almaktadır. Eserin Zuhuri Danışman tarafından yayına hazırlanan günümüz Türkçesine basımı Kültür Bakanlığı tarafından, 1984 yılında yayımlanmıştır. Eski ve yeni harflerle düzenlenen ilk çalışma ise Yılmaz Kurt tarafından 1998 yılında yapılmıştır. 2008 yılında yapılan bir çalışma ise, Zuhuri Danışman'ın hazırladığı nüshayı temel alıp basma ve yazmadan tamamlayarak yeniden yayına hazırlayan Seda Çakmakçioğlu'nun çalışmasıdır.

Katip Çelebi Hacı Halife Kalfa (1609-1657)

Asıl adı Mustafa, babasının adı Abdullah'tır. Babası silahdarlık ile ilgili bir görevde bulunduğundan, genç yaşta babasının yanında çalışmaya başlamış, daha sonra da Divan-ı hümayun kalemlerinden Anadolu muhasebeciliği kalemine girmiştir. Padişahın yanında çeşitli seferlere katılmıştır. Tesirli bir hitabet gücüne sahip olan Katip Çelebi, çok miktarda kitap okumuş;

safhalardaki eserlerin isimlerini not ederek bir kütüphaneci gibi bibliyografya hazırlamıştır. Latince kitapların çevirisini de yapmıştır. Yeniliklere açık bir insan olarak, devlet ve toplum düzenini sıkıntıya sokan meselelerle kafa yormuş, çözüm arayışları içerisine girmiştir (Babinger, 1991:214-217).

Fezleketü't-tevârih, Tarih-i kebir olarak da bilinir. Arapça olarak yazılan eser, kâinatın yaratılışından 1641 yılına kadar gelen olayları içerir (Babinger, 1992:215). Müellif nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesinde yer almaktadır. 2009 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından tahkikli olarak basımı yapılmıştır.

Bu eserin devamı olan *Fezleke*, 1591'den 1654 tarihine kadar yaşanmış olayları anlatır. Çorum Hasan Paşa, Antalya Akseki ilçe halk kütüphaneleri ile Nuruosmaniye, Atıf Efendi, Millet, Süleymaniye gibi kütüphanelerde bir çok yazma nüshası bulunmaktadır. 1870 yılında Ceride-i Havadis Matbaasınca basılmıştır. Bekir Kütükoğlu'nun "Katip Çelebi'nin Fezlekesi'nin Kaynakları" İstanbul 1974 tarihinde yayımlanmış bir çalışması bulunmaktadır.

Fezleketü't-tevârih'in özeti olan *Takvîmü't-Tevârih*, yaratılıştan 1648 tarihine kadar yaşanmış olayların kronolojik açıklamasını içerir. Giriş ve bazı kısımları Türkçe, olayları gösteren cetveller Farsçadır. Eser, Şeyhî, İbrahim Müteferrika, Ali Suâvî tarafından kronolojik olarak devam ettirilmiştir (Babinger, 1992: 216). Eserin, Milli Kütüphane, Süleymaniye, Köprülü, Atıf Efendi, Nuruosmaniye, Millet, Edirne Selimiye (Ek-1) ve Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanelerinde çok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır. 1733 İbrahim Müteferrika ve 1874 Osmanlı Türkçesi basımları mevcuttur. 2009 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından indeksli bir tıpkı basımı yapılmıştır.

Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütüb vel-Fünûn, Arapça yazılmış, on beş bine yakın kitap ve on bine yakın müellifi tanıtan, Arapça yazılmış, büyük bir biyografya ansiklopedisi mâhiyetindedir. Eserde uygulanan yöntemin özellikle alfabetik bibliyografya usulünü takip etmek, müelliflerin ölüm ve eserlerin telif tarihlerini vermek, bizzat görülen eserlerin başlangıç cümlelerini aktarmak, bir kitabın bab ve fasılları hakkında bilgi vermek gibi yenilikler taşıdığı görülmektedir (İslam Ansiklopedisi, 1940). Antalya İl Halk (Süleymaniye Kütüphanesindedir) ve Antalya Akseki İlçe Halk (Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesindedir), Manisa İl Halk, Manisa Akhisar Zeynelzade İlçe Halk, Çorum Hasan Paşa koleksiyonları içerisinde 9 nüshasını tespit ettik. Eserin te'lifinin hemen akabinde Latince ve İtalyanca çevirileri yapılmıştır. 1941-43 yıllarında ve 1971-72 yıllarında

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Şerafettin Yaltkaya ve Kilisli Rıfat Bilge tarafından hazırlanan nüshası iki kez basılmıştır. Türk Tarih Vakfı tarafından da 2007 yılında Rüştü Balcı'nın çevirisi ile yayımlanmıştır.

Cihannüma, en eski Osmanlı coğrafya kitabıdır. Daha sonra yazılacak coğrafya kitaplarımıza kaynak teşkil edebilecek bu eser, 1732'de ilk matbaanın kuruluşuyla beraber İbrahim Müteferrika tarafından bastırılmış ve yaklaşık 300 sene boyunca bir daha basılmamıştır (Bursalı M.T. 2000, III.cilt:124-131). Türk Tarih Kurumu tarafından 2009 yılında (Unesco tarafından 2009 yılı Katip Çelebi'nin 400.doğum yılı ilan edilmiştir) tıpkı basımı (1.cildi), İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından da 2010 yılında günümüz Türkçesi ve İngilizce olarak basımı yapılmıştır.

Tuhfet-ül Kibâr fî Esfâr-il Bihâr, Denizcilik tarihi bakımından önemli bir eserdir. Eserde kuruluş döneminden 1656'ya kadar Osmanlı denizciliğinin bir tarihçesi yanında Osmanlı donanmasının, tersane ve bahriye örgütünün işleyişi anlatılır, kaptan-ı deryaların yaşam öykülerine yer verilir. Katip Çelebi eserinin bitiminde son zamanlarda denizlerde uğranılan başarısızlıkları giderme yolundaki öğütlerini sıralar(İslam Ansiklopedisi, 1940). TBMM Kütüphanesi, Süleymaniye, Nuruosmaniye, Millet ve Ragıp Paşa Kütüphanelerinde çok sayıda yazma nüshası; 1729 İbrahim Müteferrika basımı mevcut olup, daha sonraki yıllarda 1876, 1913'de iki ayrı basımı daha yapılmıştır. Orhan Şaik Gökyay tarafından açıklamalarıyla günümüz Türkçesi ile hazırlanan bir baskısı 1973 yılında yayımlanmıştır. Son olarak 2009 yılında Denizcilik Müsteşarlığınca 400.doğum yıldönümü anısına günümüz Türkçesi ve İngilizce olarak basılmıştır.

Düstûrül-Amel li-İslâhi'l-Halel, Kâtib Çelebi'nin tarih felsefesini ve toplum görünüşünü açıkladığı bir risale olup, Osmanlı toplumunun ömrünün uzaması için reaya, asker ve hazine konularında alınması gerekli tedbirler sıralanmaktadır(İslam Ansiklopedisi, 1940).

Katip Çelebi diğer eserleri arasında; *Kânûnnâme*, *Târîh-i Firengî Tercümesi*, *Târîh-i Kostantiniyye ve Kayâsire*, *İrşâdü'l-Hayâfâ ilâ Târîhü'l-Yunân ve'r-Rûm*, *Süllemü'l-Vusûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl*, *İhlâmü'l-Mukaddes*, *Tuhfetü'l-Ahfâr fî'l-Hikem ve'l-Emsâl ve'l-Eş'âr*, *Dürer-i Müntesira ve'l-Gureri Münteşira*, *Beyzâvî Tefsîri Şerhi*, *Hüsnu'l-Hidâye* zikredilmelidir (İslam Ansiklopedisi, 1940).

Mustafa Naimâ (ö.1716)

Mustafa Naimâ Efendi, Halep'te doğmuş, 1704 yılında teşrifatçı ve vakanüvislik görevi verilmesi ile ilk Osmanlı vakanüvisi olarak tarihe geçmiştir.

Genellikle *Naimâ Tarihi* ya da *Tarih-i Naimâ* olarak bilinen *Ravzatü'l-Hüseyin fî hulâsati ahbâri'l-hafikayn* isimli 1591-1659 yılları arasındaki olayları ayrıntılarıyla veren bir Osmanlı tarihi yazmıştır (Babinger, 1992:269). Âli'nin "Kühü'l-Ahbar" ile başlayan ve Naimâ döneminde tarih geleneğinin yerleşik parçası haline gelmiş bulunan nasihatnâme tarzındaki siyasal eleştiri, büyük ölçüde Naimâ Tarihi'nde de yer almıştır. Aynı zamanda olayları tenkitli bir tarih anlayışla ve sebep-sonuçları üstünde durarak izah etme yoluna gitmiştir. Naimâ da İbn Haldun'un tarih anlayışından etkilenmiş ve İbn Haldun'un beş dönemle ilgili nazariyesini özetleyerek Osmanlı tarihini dönemlerini bu şemaya göre açıklamaya çalışmıştır. Naimâ'dan sonra çöküş dönemi yazarları, İbn Haldun'un fikirlerini Osmanlı tarihinin takip ettiği gidişatı açıklayan bir nazariye olarak kabul etmişlerdir (İslam Ansiklopedisi, 1940). Karaçelebizade, Hüseyin Vecîhî, ahmed Şârihülmenârizâde ve Katip Çelebi gibi tarihçilerin eserlerinden yararlanmışlardır(Babinger, 1992: 269).

Eserin çok sayıda yazma nüshası bulunmakta olup, Prof. Dr. Mehmet İpşirli tarafından hazırlanan çalışma Türk Tarih Kurumu tarafından 4 cilt olarak basılmıştır.

Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (ö.1068/1657-1658)

Üsküp'ten babası ile İstanbul'a geldiği bilinen Hemdemî, Babasının solak-başı olması dolayısıyla "Solak-zâde" lakabı ile şöhret kazanmıştır. Saraydan ve saray ileri gelenlerinden ayrıntılı olarak bahsetmesi onun Enderun'da tahsil gördüğünü gösterir. Eserini IV.Murad zamanında yazmış, *Fihrist-i Şâhân* adlı manzum eserini padişaha takdim ettiğinde iltifatlarına nail olmuştur. Şiir ve müzikle uğraşmıştır. Şairlik mahlası *Hemdemî*, müzik bestelerindeki adı *Miskalî*'dir. Bileşik makamı denilen bir müzik makamının mucididir. Şarkı formunun dışında bazı mehter marşları da bestelemiş olup, günümüzde bazı marşları mehterhane tarafından icra edilmektedir.

Solak-Zade Tarihi, *Tarih-i Solakzade* veya *Fihrist-i Şahan* adıyla tanınan eseri, başlangıçtan 1657 yılına kadarki Osmanlı tarihini anlatır. Hasoda başı Hasan Ağa'nın teşviki ile yazılmıştır. Eserinde Ruhi, Neşri, Yezdi, Ali Kemalpaşazade, İdris-i Bitlîsî ve Peçevî'den yararlanmışlardır. Sultan I.Selim'den itibaren Hoca Saeddin Efendi'den, devamında Hasan Beyzade'den, Sultan III.Mehmed'den sonra da nihayetine kadar bizzat kendi müşahedelerinden istifade ile eserini tamamlamıştır. Dil ve anlatımı oldukça yalın bir Türkçe iledir.

Solakzade Tarihi'nin yazma nüshaları yurt dışında ve ülkemizde çeşitli kütüphanelerde çok sayıda yer almaktadır. İlk baskıları, 1854'de ve 1881'de İstanbul'da yapılmıştır. 1989 yılında Vahid Çabuk tarafından hazırlanan “Solakzade Mehmed Hemdemi: Solakzade Tarihi” isimli çalışma 2 cilt halinde Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Vahid Çabuk, sadeleştirmeyi yaparken, eserin 1297(1880) baskısını esas aldığı ancak, baskının 1644 yılına kadarki olayları içermesi nedeniyle, Topkapı Sarayı Müzesindeki 3078 no'lu yazma nüshasını da 1644-1657 yılları arasını ihtiva etmesi bakımından kullandığını belirtmektedir (Çabuk, 1989:VI).

Fındıklılı Silahdar Mehmet Ağa (1658-1723)

Hocâzade Mehmed Ağa, Fındıklılıdır (İstanbul). Sarayda eğitim almış, bir çok saray memurluğundan sonra, çuhadar ve silahdar olarak görevlendirilmiştir.(Babinger, 1992:277-278).

Tarih-i Silahdar olarak bilinen eseri, Katip Çelebi'nin *Fezleke*'sinin devamı olarak (Zeyl-i Fezleke) Osmanlı'nın 1654 ile 1695 senelerini tasvir etmektedir. Özellikle İmparatorluğun iç durumu hakkında kıymetli bir kaynak niteliğindedir. Eserin bölümleri arasında, Girit seferi, Viyana seferi, IV.Murad'ın hayatı, III. Süleyman'ın ahlakı ve karakteri, III.Ahmed'in yönetimi başlıkları yer almaktadır(Bursalı M.T., 2000, III.cilt: 69).

Eserin yazma nüshaları Süleymaniye-Veliyüddin Efendi 2369, Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 Hk 5040, Topkapı Sarayı- Hazine ve Revan koleksiyonlarında yer almaktadır. Ahmet Refik tarafından hazırlanan eserin ilk baskısı, 1928 yılında Türkiye Tarih Encümeni tarafından gerçekleştirilmiştir. Mustafa Nihat Özün tarafından açıklamalı olarak hazırlanan “Silahdar Tarihi: On yedinci asır saray hayatı” ismiyle 1947 yılında basılmıştır. 1933 yılında Ahmet Refik Altınay tarafından yapılan “Fındıklılı Silahdar Mehmet Ağa” ismiyle bir biyografi çalışması da bulunmaktadır.

Tarihçinin *Nusret-nâme* isimli eseri ise, aslında *Tarih-i Silahdar*'ın ikinci bölümü olup, 1695-1721 yılına kadarki olayları ihtiva eder (Parmaksızoğlu, 1963:c.1:I). 1963 yılında İsmet Parmaksızoğlu tarafından hazırlanarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır.

XVIII.YÜZYIL

Mehmed Râşid (ö.1735)

Malatyalı Kadı Molla Mustafa'nın oğludur. 1714'te vakanüvis tayin edilmiştir (Altınay, 1980:249). 1721'de Halep kadısı oluncaya kadar bu görevde kalmıştır. Halep kadılığından sonra Mekke Mollalığı payesini alarak, İran'a elçi olmuş, daha sonra İstanbul kadılığı yapmıştır(Babinger, 1992:294). 1730 isyanı sırasında, diğer devlet erkani, kültür ve sanat adamları gibi isyancıların zulmüne maruz kalarak, İstanköy adasına sürgün edilmiş, burada üç yıl yaşamıştır. Daha sonra Hekimoğlu Ali Paşa tarafından İstanbul'a getirilerek Anadolu kazaskerliği ile görevlendirilmiştir. 1735 yılında İstanbul'da vefat etmiştir (Altınay, 1980:264).

Tarih-i Raşid olarak bilinen eseri, Naimâ tarihine zeyl olarak hazırlanmış beş ciltlik bir eserdir. 1660-1721 yılları arasındaki Osmanlı tarihini içerir. Şahsi tasvirleri, dil taklidleri ve sanat endişesi olmadan, vakanüvis belgesi şeklinde yazmıştır. Bazı olayları, divân-ı hümâyûn kayıtlarını esas alarak yazmıştır (Altınay, 1980: 265). Eserin yazma nüshalarının çoğu Mısır Milli Kütüphanesinde. Diğer nüshaları, Süleymaniye-Esad Efendi, Aşir Efendi, Hüsrev Paşa, Ayasofya; Konya Bölge yazma eser kütüphanesi-Darende İlçe Halk Ktp. koleksiyonu, Nuruosmaniye, Köprülü, Murat Molla, Ragıp Paşa, Millet yazma eser kütüphaneleri ile Milli Kütüphane'de bulunmaktadır. 1740 yılında 3 cilt ve 1865 yılında 5 cilt olarak basılmıştır. Divânı da vardır. Bursalı Mehmed Tahir, divânının çağdaşları olan Nedîm ve Nâbî istisna kabul edilirse, şairliğinin hakimane olduğunu ifade etmektedir(Bursalı M.T., 2000, III.cilt:55).

Fındıklılı Süleyman b. Şem'adânizâde (ö.1779)

Tokatlı Şem'adânizâde Mehmed Ağa'nın oğlu olup, İstanbul Fındıklı'da doğmuştur. Vakanüvis olarak görev yapmamıştır. Kadı, Rumeli kazaskeri ve beytülmal katibi olmuştur. 1779 yılında İstanbul'da vefat etmiştir (Babinger, 1992: 333-334).

Müri't-tevârih adlı eseri yazmış olup, eser Katip Çelebi'nin Takvimü't-tevârihine zeyl olarak yazılmış olmakla birlikte, Osmanlı hanedanının kroniğini içeren bir dünya tarihidir (Bursalı M.T. 2000, III.cilt: 76). En başta, I.Abdulhamit'e kadar Osmanlı sultanlarının, sadrazamlarının ve şeyhülislamlarının listeleri yer almaktadır. Müri't-tevârih yazma nüshaları, Topkapı Sarayı Müzesi,

Süleymaniye, Millet ve Beyazıt Devlet Kütüphanelerinde yer almaktadır. 1338 Matbaa-i Amire baskı nüshası Millet ve Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanelerinde bulunmaktadır.

Ahmet b. İbrahim Resmî (ö. 1783)

1700 yılında, lakabından da anlaşılacağı üzere Girit'in Resmo kasabasında doğmuştur. Tahsil için İstanbul'a gelmiş, Reisülküttap Mustafa Efendi'nin yanında yetişmiş ve damadı olmuştur. Muhtelif şehirlerde, bir çok memuriyetlerde bulunmuş, pek çok kez Avrupa ülkelerine ve Rusya'ya elçi olarak gönderilmiştir. Çoğunlukla bu seyahatleri yazarak eser meydana getirmiştir. Sadrazam kethüdalığına getirilerek, nişancılık payesiyle Küçükkaynarca antlaşması görüşmelerine katılmıştır (Babinger, 1992:337-338; İslam Ansiklopedisi, 1998:2.cilt:121-122).

Viyana ve Berlin seyahatlerine ilişkin iki seyahatname ile birlikte kendisinin de katıldığı 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı hakkındaki görüş, tenkit ve intibalarını kaydettiği *Hulâsatü'l-i'tibar* adlı eserini 1781'de kaleme almıştır. Eserin yazma nüshaları, Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emirî koleksiyonu, 258 ve 259 numaralara kayıtlı olup, Mısır ve İngiltere kütüphanelerinde de yazma nüshaları yer almaktadır. Eser, üç defa, 1282, 1286, 1307 yıllarında basılmıştır. Tarihçi Hammer tarafından baskı nüshasından Almanca'ya tercüme edilerek, seyahatnameleri de ayrıca Paris'te basılmıştır (Bursalı M.T, 2000: III.cilt:58-59).

Halikatü'r-rüesâ ismini verdiği tezkiresi, Ragıp Paşa'ya sunulduğunda O'nun önerisi ile *Sefinetü'r-rüesâ* olarak anılmaya başlanmıştır. Koca Nişancı Celalzâde Mustafa Çelebi'den başlayarak Ragıp Paşa'ya kadarki reisülküttabların hal tercümelerini anlatmıştır. Eser, daha sonra çeşitli ilavelerle taş basması olarak yanlışlıkla "Halifetü'r-rüesâ" adıyla 1269 yılında basılmıştır. İçinde dört Reis Efendi'nin biyografisi bulunmaktadır. Eserin, çok sayıda yazma nüshası mevcut olup, en önemlileri, Süleymaniye, Millet yazma eser kütüphaneleri ile Beyazıt Devlet ve Milli Kütüphanelerde yer almaktadır (İslam Ansiklopedisi, 1998:2.cilt:121-122).

Hamiletü'l-küberâ adlı eseri, kızlar ağalarının hayat hikayeleri anlatan bir başka tezkiresidir (Babinger, 1992:337-338). Eserin yazma nüshaları, İstanbul Atatürk Kitaplığı, Süleymaniye-Esad Efendi, Halet Efendi koleksiyonları, Beyazıt Devlet Kütüphanesi-Veliyüddin Efendi koleksiyonu, Milli Kütüphane-Adnan Ötüken Ankara İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu, Milli Kütüphane-tp.koleksiyonu ve Millet-Ali Emirî koleksiyonunda bulunmaktadır. Eserin tıpkı basımı ile birlikte yapılan sadeleştirme çalışması, 2000 yılında Ahmet Nezih Turan tarafından yapılmıştır.

Rus Savaşı sırasında Osmanlı teşkilatında ve orduda görülen aksaklıkları, sadrazam Halil Paşa'ya sunduğu *Layiha*'da dile getirmiştir. Ayrıca tercüme bir eser olarak, Coğrafya-yı Cedîd, hayvan sevgisini dile getiren Arapça, Farsça ve Türkçe'deki tabir, darbimesel ve beyitlerle, atların tabiatı ve hasletleri hakkında yazdığı *el-İstînâs fi ahvâli'l-efrâs* adlı eseri de nesirdeki gücünü gösteren bir risaledir (İslam Ansiklopedisi, 1998:2.cilt:121-122). Kayseri Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan yazma nüshasının bibliyografik künyesi aşağıda sunulmaktadır:

Sadullah Enverî (ö.1794)

Trabzonlu olup, tahsilini İstanbul'da tamladıktan sonra, 1769 yılında Musazâde'nin yerine vakanüvis olarak atanmıştır. Kısa bir süre Ömerzâde Süleyman'ın vakanüvisliği hariç görevini Ahmed Vâsîf'a bırakıncaya kadar vakanüvislik yaptı. Ayrıca, teşrifatçı ve cebeciler katıplığı görevlerde de bulunmuştur. Sadrazam ile birlikte savaflara katılmıştır.

5 kronikten oluşan eserin ilk kroniği; 1769 ile başlayan 1774 III.Mustafa'nın ölümüne kadarki dönemi, ikincisi; I. Abdülhamit'in cülûsundan Küçükkeynarca antlaşmasına kadar, üçüncüsü; 1774'ten 1779 Sadrazam'ın sürgüne gönderilmesini, dördüncü kronik; üçüncünün devamından, 1783 yılına kadarki zamanı Sadrazam Silahdar Seyyid Mehmed Paşa'nın isteği olan sedârete geçiş ve yeni bir devrin başladığını ifade eden bir önsözle birlikte; beşinci kronik ise 1788 Avusturya-Rus-Türk savaşını anlatır. Babinger, tarihçinin dilini anlaşılır fakat sıkıcı olarak betimlemiştir (Babinger, 1992:348-349).

Eserin Atıf Efendi, Millet, Süleymaniye-Esad Efendi, Halet Efendi, Ragıp Paşa yazma eser kütüphaneleri ile Milli Kütüphane'de yazma nüshaları bulunmaktadır.

Halil Nurî (ö.1798)

Sadrazam Abdullah Na'ilî Paşa'nın torunu, Mustafa Aşir Efendi'nin damadıdır. Bir çok memuriyet görevinde bulunduktan sonra, Maliye tezkirecisi ve küçük ruznamçecilik görevlerini yapmıştır. Enverî'nin ölümü üzerine vakanüvis tayin edilmiştir.

Kroniği, Vâsîf'ın 1794 yılının olayları ile biten kitabının kaldığı yerinden başlar ve Fransızların Mısır'a yaptıkları hücumu yani kendi ölüm tarihine kadarki olayları anlatır. III.Selim'e ithaf edilmiştir. Edebi ve açık bir uslubu vardır. Ancak Babinger, Halil Nurî'nin kroniğinin içindekilerin doğruluğu ile ünlense de dikkate bir değer bilgi ile kendini göstermediği görüşünü

belirtmiştir (Babinger, 1992:351). Yazma nüshaları, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Âşir Efendi koleksiyonunda, Kahire, Viyana ve Londra Milli Kütüphanelerindedir.

Ahmed Vâsıf (ö.1806)

Bağdatlı olup, çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur. Türk-Rus harbinde Ruslara esir düşmüş, fakat Katerina'nın sulh müzâkeresine ait mektubu ile geri gönderilmiştir. Müzâkere sırasında önemli bir rol oynamış ve 1772'de Ruslar ile yapılan Bükreş Antlaşmasında vakanüvis vazifesini ifa etmiştir. 1783'te devlet vakanüvisliği makamına gelmiş, ertesi yıl Madrid'e elçi olarak gönderilmiştir.

Madrid'deki elçilik görevindeki hatıralarına ilişkin olarak bir seyahatname yazmıştır. Ethan L. Menchinger tarafından İngilizceye çevrilen seyahatname hakkında, Menchinger "Türünün tipik bir örneği olan bu sefaretnâme, elçinin ayrıntılı gezisi yanında, resmi törenler, güncel olaylar ve Vâsıf Efendi'nin İspanya ve halkı hakkındaki görüşlerini de tarif eder. Yabancı bir millet ile karşı karşıya gelen Vâsıf Efendi, her şeyden önce Osmanlı kültürüne kuvvetli bağlılığını göstermektedir" şeklinde bilgi vermektedir(Menchinger, 2010: 351).

Mehasinu'l-âsâr ve hakâiku'l-ahbar isminde iki ciltten oluşan tarihi vardır. 1752-1774 senelerini içerir. 1788'e ait ikinci cildin büyük kısmı Enverî'ye aittir. Yazma nüshaları, Mısır ve Almanya Milli Kütüphaneleri ile Süleymaniye ve Millet yazma eser kütüphanelerinde mevcuttur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından 1978 yılında tıpkı basımı yapılmıştır.

KAYNAKÇA

AKDOĞAN, Y. (1988). *İskendernameden Seçmeler*. 2.bsk. Ankara: Kültür Bakanlığı.

ALTINAY, A.R. (1980) *Âlimler ve Sanatkârlar*; Bas.haz.Vahit Çabuk, Ankara:Kültür Bakanlığı.

BABINGER, F. (1992) *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*; çev. Coşkun Üçok. Mersin.

BURSALI M.T. (2000) *Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miiftâhu 'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*; haz. Mustafa Tatcı, Cemal Kurnaz, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

ÇABUK, V.(1989). *Solakzade Mehmed Hemdemi: Solakzade Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

İslam Ansiklopedisi (1940). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

İslam Ansiklopedisi (1998). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

KARAKAŞ, M. (1991) *Müsbet İlimde Müslüman Alimler*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

KURT, Y. (1998) *Koçi Bey Risalesi*. Ankara:Akçağ Yayınevi.

MENCHİNGER, E.L. (2010) “*The Sefaretname of Ahmet Vasıf Efendi to Spain Ahmet Vasıf Efendi'nin İspanya'ya Dair Sefaretnamesi*” *Historie Studies*, vol.2/3 (2010). (Erişim tarihi:07/06/2011)

PARMAKSIZOĞLU, İ. (1962). *Nusretname*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

YASTI, M. (2009). *Nişancı Mehmed Paşa'nın “Tevarih-i Al-i Osman” adlı eserinin Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde bulunan nüshası üzerine*” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s.25, s: 137-149.

Elektronik Kaynaklar

- <http://dergiler.ankara.edu.tr/>

-www.genbilim.com.tr

-Historians of the Ottoman Empire (C.Kafadar, H.Karateke, C.Fleischer):
<http://www.ottomanhistorians.com/database/html/kemal.html>

http://www.historystudies.net/Makaleler/251036078_16%20Ethan%20L.%20Menchinger.pdf).

-<http://www.isam.org.tr>

-M.Saim Yeprem Kütüphane Programı (Türkiye kütüphaneleri tarama programı)

-Milli Kütüphane Başkanlığı Eski Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası Programı

-<http://www.mkutup.gov.tr>

-<http://www.milletkutup.gov.tr>

-[http://www.tarihimiz.net/v3/Haberler/Tarih/OSMANLI-TARİHCILERI-](http://www.tarihimiz.net/v3/Haberler/Tarih/OSMANLI-TARİHCILERI-MUVERRİHLERI.html)

MUVERRİHLERI.html

-<http://www.turkishstudies.net>

-<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr>

-<http://www.yazmalar.gov.tr>